

İLKÇAĞ FELSEFESİ

Bugün bildiğimiz anlamda ilk felsefeyi ortaya koyanlar, yaratanlar eski Yunanlılar olmuştur. Antikçağ, M.Ö. 8 yüzyılda başlayıp M.S. 5. yüzyılda sona eren tarih aralığının ürünüdür. Antik felsefe denilince Yunan felsefesiyle bundan türemiş Hellenizm ve Roma felsefesi anlaşılır.

- Antik Yunan Düşünüşünün Temel Özellikleri:

1. **Teorik Bilme Etkinliği:** Antik Yunan düşüncesi kendisinden önceki Mısır-Mezopotamya kültürlerinden etkilenmiş, ancak etkilenmekle kalmamış onlardan edindiği bilgi birikimini “teorik bilme” etkinliğinin nesnesi yapmıştır.

2. **Dayandığı Temel Unsurlar:**

2.1. **MISIR ve MEZOPOTAMYA UNSURLARI:** Ölçme, yıldız bilgisi, tıp, iklim, tarım, sanatlar, bitki, aritmetik, geometri. Evreni inançlarında toprak, ateş, su ve hava ile ilgili insani figürlerle tasvir ettiler. Gökyüzündeki hareketleri betimlediler. Gökyüzündeki değişimlerin gelecekle ilgili öndeyi oluşturacağı inancı vardı.

Bu alanda medeniyetlerin ulaştıklarını farklı bir boyuta taşımıştır Yunan: Babilliler’de matematik bilgisi yalnızca bir hesap olarak kalmış olmasına rağmen yunanlılar bu bilgiyi geometriye dönüştürmüştür. Bunu yapan -daha önce yapan- Mısırlılardan farkları, Mısırlıların bunu pratikten öteye geçirememeleri, Yunanlıların ise teorik bilme haline getirmeleridir.

Aynı şekilde astronomiden kosmogonia’ya geçişi görüyoruz: Babil uygarlığı astronomide çok ileriydi. Ancak bu bilgi seviyesini hiçbir zaman evrenin yapısı ve biçimi ile ilgili bir görüş elde etme çabası olarak kullanmadılar. Yunanlılar bu eksiklik ve yetersizliği yarara dönüştürmüştür.

2.2. **GELENEKSEL ANLAYIŞ / ŞAİRLER:** Mısır ve Mezopotamya’dan elde edilen bilgiler zamanla yetmez, ihtiyaçlara cevap veremez oldu. Bu dönemde “geleneksel anlayış” olarak nitelendirebileceğimiz Homeros ve Hesiodos (ozanlar dönemi) ortaya çıktı.

2.3. **MİSTİK TUTUM:** Eski Yunan’da kitaba dayalı bir din anlayışı yoktur. Din anlayışını Homeros ve Hesiodos’ın toplum ile besledikleri hayal gücü oluşturur. Merkezî, kurumlaşmış bir dinden bahsedilemez. Politeist anlayış hakimdir. Bireysel kurtuluş yolları yoktur. İyi, kötü, ceza gibi kavramlar belirsizdir. Doğa üstü bir güçle insanın tanrıya yakın olması yolu açık değildir. Klasik tanrı anlayışı Barbarlarınkine benzer. Ötedünya yoktur. En kötü ölüm korkakça ölümdür. Günahlardan arınma derdi yoktur. Sakatlık, korkaklık en kötü şeylerdir. Tapınaklar halka kapalıdır. Arada bir tanrıların hışmına uğramamak için kurbanlar verilir. Kahinlik vardır. İlerleyen dönemlerde (MÖ 600) ahlaki kaygıların artmasıyla Tanrılar düzenin ve adaletin koruyucusu olarak görülmeye başlanır. Ötedünya, ceza, ödül fikirleri ortaya çıkar. Yunan dünyasının barbar ruhu geriye çekilmeye başlar.

→ **Mistik Görüşte Kosmos Anlayışı:**

Dünya/evren bir yumurtaya benzer. Sarı kısım yaşam gücü, ışık (phanes-metis), zorunluluk, kader ve aklı; beyaz kısım sınırsızlığı, sonsuzluğu ifade eder. Başlangıçta zaman vardı. Sonra gök ve boşluk oluştu. Zaman onlardan gümüşü bir yumurta yaptı. Aşk bu yumurtadan çıktı. Hesiodes'te aşk aristokrasiye meydan okuma iken, Orpheusçularda saygın, ilahi bir şeydir. Çünkü bölünmüş bir şeyi biraraya getirendir.

2.3.1. **ORPHEUSÇULUK:** Gerek ruhsal gerekse fiziki açıdan temiz bir hayat sürmektir Arınmış ruhların (katharsis) doğüstü varlıklarla ilişki kurabileceğini söyler. İnsanlara kurtuluşun ve manevi arınmanın yollarını gösterir. İnsanı doğadan bağımsız varolan olarak sundular. Miletosluların görüşünden nesnel maddecilik, Orpheusçuluktan öznel idealizm çıkmıştır. Miletos ve Homeros felsefesinde de olduğu gibi "tin" in toplumsal kökenine değinilmiştir. Ölümden sonra tin sorguya çekilir. Yaşam sert bir sınavdır..

***Fragman:** "Yoksulluk çemberinden geçtim ve hızlı ayaklarla ulaştım özlenen çengele...." (İlkel kavramlar yeniden değerlendirilmektedir. Çemberden geçmek ölümlülüğün yoksulluğundan kurtulmaktır.).

İnsan iki yönden meydana gelmiştir:

-**Tanrısal-Ruhsal Yön: (PSUKHE)** Ruh ölümsüzdür. Bedenden beden geçer. Asıl amaç ruhu pisliklerden kurtarmaktır. Yaşama bağlı olarak beden ölümsüzlüğü, ruh gücü şekillenir.

-**Cismani-Kötü Yön: (SOMA-beden, mezar)** İnsanın ruhu bedende hapsedilmiştir. İnsan bedeni mezardır. İnsanın bu pislikten kurtulması ruhun temizlenmesi için çile çekmek gerekir (et yememek, oruç tutmak...)

***Fragman:** "Bizler istediğimiz zaman yaşam hapisanesinden salıverilecek Tanrının köklerimiz."

◆ Orpheuscuların felsefeye yaptıkları temel katkı belirsiz ve sınırsız bir durumdan belirli, sınırlı bir zamanın hüküm sürdüğü buna bağlı olarak kaderin hüküm sürdüğü bir dünya düzenine geçişi simgelemeleridir.

2.3.2. **DRONYSOS:**

2.3.3. **DEMETER Kültü:** MÖ 7. yyda ortaya çıkmış ve yayılmıştır. Bu dönemde şehirleşme olmuş, yönetim aristokrasinin elindedir. Demeter kültü, bu aristokrasi altında bulunan sınıfları da hiçe saymış, sınıflar eşitliğini savunmuştur. Bu inanış yandaşlarına bu dünyada ve öte dünyada ezeli mutluluğu vaad etmiştir. Bu mutluluğa ulaşmak için: Ahlaki, toplumsal ve bedensel temizlik ve kurallara uymak gerekir.

2.4. **BARBARLIK :** Ana özellikleri akılsallık, dünyaya bağlılık, pratiklik. Her türlü olayda öğrenmeyi severler. Vahiy inancı yoktur. En önemli erdem kahramanlık, savaşçılıktır. Birlik ve beraberlik yoktur. Belli bir düzen veya kurala bağlanamazlar. Önemli faziletleri akıl, konuşma, şölenlerdeki davranışları bilmektir. Cesaret ise bu dünya bilgisi ile hayatın karışımıdır.

Bu yön Yunan'ın rasyonel yanını ifade eder. Felsefi yaşama gücünü oluşturur.

◆ Doğaldır ki, bu dört unsurun Yunan felsefesi ile asla bağdaşmayan yanları vardır. Bunlardan bir veya bir kaç alınarak felsefe okullarını kurmuşlardır.

3. **Bir “Thekne” Olarak Sophia:** Yunan Antik felsefesinde felsefi bilgiye sahip olmak “esophisato oti” insanın kendini yetiştirerek düşünce ve deneyimlerle ustalaşmasıyla mümkündür. Yunan felsefesinde “bilgelik” şu kaynaklardan beslenmiştir:
- 3.1. **Teknik Beceri:** Thekne-sanat, marifet. İnsanın ustalaşması ben ve olaylardan kurulu (doğal, toplumsal ve manevi/içsel) dünyanın öğrenilmesi ile mümkündür. Bu ustalaşmayı hayat sağlar.
- 3.2. **Ahlaki ve Toplumsal Yön:** Toplumsal olaylar ve yaşam ustalığı ustalardan, tecrübelerden ve tecrübelerden edinilir. Mutlu hayatın ne olduğu araştırılır. Ona uygun yaşamak amaçlanır. Önemli olan olayların baştan geçmesi değil ondan ders alınmasıdır.
- 3.3. **Episteme /Teorik ustalık:** Önemi doğayı ve kendimi okumaktan ileri gelir. Bir okuma ustalığıdır. Okuma aktiftir. Aktifliği anlama çabasıdır. Konuları kainat, soğa, kosmos, physis ve bunların bilgisi olan logos’dur. Okumak, hakikati gözlemlemek, seyretmek, iz sürmek, tefekkür etmektir. Pratik bilgiler insana varlığını ilgilendiren bir takım doğa olaylarına egemen olma olasılığı sağlar.
- 3.4. **Theos /Tanrı:** Bilgeliği kuşatan unsurdur. Kainatın yaratıcılığını temsil eder. Temel sorular “niçin” lerdir. **Mythoslar**^{*}, bilinçsiz olarak çalışan ve yaratan kollektif hayal gücünden doğmuşlardır. Kuşaktan kuşağa geçen kökünün Tanrı’da olduğuna inanılan eserler ortaya çıkarmışlardır. “ Bu evren nereden gelip nereye gidiyor?”, “Bu dünyada insanı yeri ve yazgısı nedir?” sorularına cevap verilmeye çalışılır. Bu cevaplar oldukları gibi benimsenir, bunlar yalnız inanç konusu olmaktadır. Mythoslarda ortaya çıkan sorular zamanla insanları düşünmeye itmiş, bu da felsefi çalışmalarını doğurmuştur. Aynı durum praxis’in theoria’ya yükselip bilime dönüşmesi anında da yaşanır. Öyle bir an gelir ki mythosun yanıtları insanı tatmin etmez. Gerçeği araştıran felsefe, mitolojik sorulardan dinsel niteliğin atılmasıyla başlamıştır. Örneğin su’yu tanrı olarak gören Homeros’tan sonra Thales ona fizik bir nitelik vermiştir.

Tüm bu temel ayakların içinde, özünde çabalar, araştırmalar ve iz sürme yatar. Burada yöntem deney ve gözlemdir. Bazı bilgilerin temelinde esinlerin, ilhamların yattığı söylenebilir.

Antik Felsefeyi Öğrendiğimiz Kaynaklar:

1. Fragmanlar
2. Platon ve Aristoteles’in eserleri
3. Yorumlar (kommentatorlar) *Metafizik* gibi felsefe tarihine ilişkin eserler.

* Mitoloji 4’e ayrılır: Tanrıların nasıl oluştuğunu inceleyen TEOGONİ; evrenin nasıl oluştuğunu inceleyen KOZMOGONİ; insanın nasıl oluştuğunu inceleyen ANTROPOGONİ ve bütün bunların geleceğini inceleyen ESKATOLOJİ.

- Antik Felsefenin Dönemleri:

1. *Doğa Felsefesi Dönemi:* Bağımsız şehirlerin olduğu dönem. Yunan felsefi düşüncüü tamamiyla dış dünyaya, doğaya, cisimler dünyasına yönelmiştir.
2. *Tanrı İnsan İlişkilerinin ve İnsana Yönelimin Arttığı Dönem:* Pers Savaşı ve Atina merkezli siyasi yapı . İnsana karşı uyanan ilgi. Böylece klasik dönemin geniş sistemlerine yol açılmış, “tanrı-insan-doğa” bütünlüğünün düşünce bağlantısıyla kavranması isteği oluşmuştur.
3. *Aristoteles ve Sistemizm Dönemi:* Hellenistik dönem. Aristoteles’de bilimlerin bağımsızlığı ile her bilgi kolunda ayrı çalışma ilkelerinin varlığının oluşturulması, bununla birlikte gönülleri doyuranın din değil felsefe olması.
4. *Dini Öğeler Dönemi.* Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ile felsefeye dini öğelerin yoğun biçimde sokulması ve Antik felsefenin sona erışı.

* * *

◆ Homeros ve Hesiodos varolanlardan önce gelmiş olan ve varolanların kendisinden doğmuş oldukları hiçliği kavram olarak belirlemek için ilk denemeyi yapmışlar. Bu noktada salt düşünce ile bir şey saptanmak isteniyor; burada mythos’tan bir ayrılma, işin içine tanrıları karıştırmama eğilimi ve gelenekten edinilenlere dayanmamak isteği vardır.

Homeros ve Hesiodos’ten (Kosmogonia ozanları da denir) sonra etik değerleri göz önüne alan, onlar gibi mitolojik fantezi ile bilimsel bilinci yan yana olan geçiş dönemi tipleri **YEDİ BİLGE**’leri görüyoruz. Kosmogonia ozanları ve Yedi Bilgeler felsefi düşünceye bir hazırlıktır. Bundan sonra bilimsel düşünce mitolojik öğelerden sıyrılacak kendi arınmış biçimine yaklaşacaktır.

HOMEROS (MÖ 9.YY)

- Aristoteles onu “ilk düşünür” olarak nitelendirir. Bir dünya görüşünün habercisi, bir yaşam yorumcusu olarak bu niteliği hak etmektedir.
 - Destanlarında ilk maddenin ne olduğu yolunda bir soruşturma, tektanrıcılığa doğru bir eğilim, yaşanan olayların neden böyle olup-bittikleri üstünde bir araştırma vardır. İnsan iradesi karşısında tanrı iradesinin ne olduğu sorusunu sorar.
 - Yaşanılan olayları insanlarla tanrıların ortaklaşa bir işi olarak görmektedir. İnsan iradesi kendisini kahramanca davranışlarda olduğu kadar acılara katlanmada da gösterir.
 - “*Okeanos (su)dur tanrıların anası ve babası*” derken ilk ögenin su olduğu yolunda Thales’e öncülük etmektedir. Bir nehir olarak düşündüğü okeanos, sınırsız, belirsiz, ebedi, ezeli, ilahi, canlı bir varlıktır. Dünya su olan evrenin üzerinde yüzer. Yeryüzünün üzeri tunçtan bir kapakla kapalıdır ve içi aither denilen karanlık havayla kaplıdır.
 - “Zeus’tur insanların ve tanrıların babası” derken tektanrıya yönelmede Ksenophanes’e öncülük eder.
 - “İnsanı yapıp etmelerinde tanrılar kışkırtır.” İnsanlar ve insan hayatı üzerine yaptığı sayısız gözlemlerden sonuçlara, genel kanılara varmıştır.
- Toplum ve hayat anlayışı açısından karamsarlık kaplıdır eserlerinde. Hayatın kısa ve acımasız olduğundan şikayet edilir. Yiğitlik, cesaret, yaşlılara saygı, iyi konuşmak, komutanlara itaat, oturup kalkmayı bilmek en büyük erdemlerdir. Toplum anlayışı savaşçı bir hiyerarşiyi temsil eder. Bu bir bey ve onun etrafındaki küçük beylerden oluşan bir siyasi yapıdır.
- İnsan herşeye rağmen ölmeği değil yaşamayı yeğler.
 - Boş inançlara karşı çıkar.
 - Olup bitenlerin nedenlerin tanrıda değil insanda aranması gerektiğini söyler. Dünya anlayışı sınıfsal bir dünya anlayışıdır. Her sınıfa uygun bir dünya yaşamı vardır. Erdemler doğustandır. Soyluluk ahlakı vardır. Özgürlük ise insanın gücüne güç katan bir etken olarak görülür. İnsan elindekiyle yetinmeyi bilmelidir.
 - İnsan özgürlüğünü önemser. Özgür olmayan insanın özgür bir insan kadar başarılı olamayacağını söyleyerek özgürlüğe değer yükler.
 - Sophia’yı üç anlamda kullanır:
 - a. HAYAT-toplumun gözlemi ve ahlak
 - b. VARLIK ve ÖĞRENME- dünyadaki olayların sebepleri, kainatın amacı ve doğadaki oluşumları gözlemlemek.
 - c. ELEŞTİRİ ve SORU SORMA
- Evrenin işleyişinin açıklanmasında hayal gücüyle bezenmiş akli temellendirme vardır. Homeros’un kozmoloji anlayışı diğer batı toplumları ve İslam aleminde bilimsel çalışmalarda büyük bir esin kaynağı olmuştur.
- Kör olduğuna dair rivayet vardır.
 - *İlyada* destanında MÖ. 1200lerde yapılan Troya savaşını, *Odyseia* destanında bu savaştan dönüşü anlatır.

HESİODES

(MÖ 8.YY)

- **Kozmoloji anlayışı** *Theogonia*¹ adlı eserinde kainatın oluşumunu anlatır: Önce uçurum gibi açılan boşluk anlamına gelen KHAOS meydana gelir (eşdeyişle doğa. Daha tanrılar ortada yok.). Sonra bu khaos'tan dünyanın yaratılışı anlatılıyor ve tanrılar birer birer ortaya çıkıyorlar. Bu temel maddeden GAİA (doğurucu) ve EROS (doğurtucu) oluşur. Bunların birleşiminden cinsel doğurmalarla GAİA'nın bağrından, toprak, gök, deniz oluşur. Ayrıca khaos'tan EREBOS (gece) ve AİTHEROS (gündüz) oluşur. Daha sonra da KRONOZ (zaman) oluşur. Zaman doğadaki düzeni sağlar. Tüm bu oluşumlar hem bir madde, hem de bir Tanrı'dır.

Kosmos Anlayışının Önemli Noktaları Şunlardır:

- Algıladığımız evrenin kaotik bir durumdan, düzenli bir şekle dönüşmüştür (KOSMOS).
 - Evren belli bir oluş sonucunda meydana gelmiştir.
 - Evrendeki çokluk ve çeşitlilik tek bir maddeden meydana gelmiştir.
 - Doğadaki devinim ilkesi erostur.
 - Evren canlı ve üreyen bir organizmadır.
 - Zaman egemen güçtür ve olaylar zamana bağlıdır.
 - Doğada bir yasa ve düzenlilik vardır.
 - Ahlaki erdemler doğuştandır.
- Hesiodes uygar dünyanın belki halk için şiir yazan ilk şairidir. Bu yönüyle Homeros'tan ayrılır. *İşler ve Günler* adlı eserinde tamamıyla ahlaksal bir yol tutmuştur. Kendisinin uğradığı haksızlıklardan hız alarak halk ve birey için adaletin önemini, doğru ve hakça çalışmanın uğur ve bereketini vurgular.
- **Hayat ve ahlak anlayışı** Homeros'taki gibi karamsardır. Bu dünyada adalet ve hak yoktur. İnsanlarda adap, terbiye kalmamıştır. Sebebi İyonya'nın şehirleşmeye başlamasıdır. Eserlerinde köy hayatını anlatır. Çalışkanlık, gayretlilik, işlerin düzenli şekilde yapılması, çiftçilik, köylülük ahlakı önemli erdemlerdendir. Hak ve adaletin insanlardan değil tanrılardan gelmiş olduğu Hellenlerin sarsılmaz görüşüdür (***fragman**: “*Bir de genç kız vardır Adalet diye, Zeusdur babası...*”)
- **Dünya ve tarih anlayışı** bakımından Hesiodes tarihi anlamının felsefesini ilk inceleyendir. Başlangıçta bir altın çağ vardır. Tarihi beş döneme ayırır: Her dönem kendisinden öncekinden daha kötüdür, yozlaşmıştır. En kötü çağ olarak yaşadığı çağı gösterir.
- **Bilginin kaynağı** ilahidir. Homeros'tan farkını şöyle belirtir: “Bana Tanrıları doğru öğretti.” Homeros ise kendisine herşeyi (doğru/yalan) Tanrı'nın öğrettiğini söylemişti. Bu Hesiodes'in Homeros'a ince bir eleştirisidir.
- **Doğa anlayışı** Gerek hayvanlarda gerek insanlarda bir yasa ve düzen hakimdir. Ancak insanlar dünyasında süren yasaların adalet olduğu, hayvanlar dünyasında ise gücün hakim olduğunu belirtir. Bu Homeros'un güçlü olanın egemenliği fikrine bir karşılıktır. Doğadaki belli düzene karşılık dünyada sert çelişkiler hakimdir. Doğadaki düzen ve yasaların dile getiriliş şekli olarak takvimi görür. Çünkü takvim doğanın düzeni ve sürekliliği üzerine kurulmuştur. Takvimin merkezi olarak gökyüzünü alır. Takvim çiftçiler için yararlı olmuş, merkezîyetçilikten kurtulmuşlardır.

¹ Theogonie tanrıların kökenleri ve birbirleriyle olan ilişkileri hakkında icat edilen sıra kuramlar demektir.